

екту, встановити перелік робіт, зрив термінів виконання яких призведе до зриву терміну завершення проекту, встановити резерви термінів виконання робіт. Мережеві моделі варто використовувати для планування складних проектів, наприклад, для планування заходів з будівництва лісовозних доріг, планування будівництва та впровадження нових виробничих потужностей підприємства. На основі методології мережевого планування розроблено чимало програмних продуктів, найбільш поширеним серед яких є Microsoft Project.

Висновки. Нестабільність зовнішнього середовища вітчизняних лісових підприємств істотно позначається на ефективності процесу планування. На сьогодні на загальнодержавному рівні відсутня стратегія розвитку лісових підприємств. Стратегічне планування на рівні лісового підприємства ускладнюється централізацією управління, котра обмежує можливості директорів лісових підприємств розробляти і реалізовувати стратегічні плани.

Значно підвищить ефективність планування використання сучасних теоретико-методологічних, зокрема, методу SWOT-аналізу при обґрунтуванні стратегічних альтернатив. Використання лісових програм дасть змогу залучити зацікавлених осіб до планування використання, охорони та відтворення лісових ресурсів та послужить превентивним заходом вирішення конфліктів у сфері лісокористування.

Розроблення спеціалізованого програмного забезпечення, що дасть змогу адаптувати економіко-математичні методи планування до потреб лісокористування, дасть змогу заощаджувати чималі кошти внаслідок оптимізації сортиментних планів, вантажопотоків, запасів підприємств тощо. Проведення методів календарного планування дадуть змогу підвищити ефективність організації виробничих процесів та посилити контроль за термінами виконання проектів.

Використання сучасних теоретико-методологічних підходів до здійснення управління лісами та лісовим господарством України, поряд із оптимізацією розподілу повноважень між суб'єктами управління, дасть змогу значно підвищити ефективність лісокористування.

Література

1. Векамяки С. Государственное планирование производства древесины в условиях рыночной экономики / С. Векамяки // Лесное хозяйство : журнал. – 1993. – № 2. – С. 32-33.
2. Синякевич І.М. Лісова політика: теорія і практика : монографія / І.М. Синякевич, І.П. Соловій, О.В. Врублевська та ін. / за наук. ред. проф. д-ра екон. наук І.М. Синякевича. – Львів : Вид-во "Піраміда", 2008. – 612 с.
3. Неверов А.В. Основные направления совершенствования эколого-экономического механизма в лесном хозяйстве республики Беларусь / А.В. Неверов, И.П. Деревяго // Лесное хозяйство : журнал. – 2006. – № 2. – С. 14-16.
4. Риихинен П. Концепция лесной политики в системе рынка // Лесное хозяйство : журнал / П. Риихинен, И. Тикканен. – 1993. – № 2. – С. 29-32.
5. Синякевич І.М. Лісова політика : підручник / І.М. Синякевич. – Львів : Вид-во ІЗМН, 2004. – 300 с.
6. Соловій І.П. Лісова політика і управління лісовим господарством на регіональному рівні в Німеччині / І.П. Соловій, А.А. Головка // Науковий вісник УкрДЛТУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ. – 2004. – Вип. 14.4. – С. 138-143.

Головка А.А., Сич М.В. Особенности планирования как функции управления лесами и лесным хозяйством

Определены проблемные моменты процесса планирования в сфере лесопользования. Охарактеризована роль планирования как инструмента лесной политики и средства согласования интересов заинтересованных лиц. Осуществлен обзор теоретико-методологических подходов к планированию и представлено авторское видение возможностей их применения в лесном хозяйстве.

Ключевые слова: планирование, стратегическое планирование, лесная политика, заинтересованные лица, методы планирования.

Golovko A.A., Sich M.V. Features of planning as a function of forest governance

Problematic aspects of the planning process in forest governance were identified. The role of planning as an instrument of forest policy and means of harmonizing the interests of stakeholders was described. An overview of the theoretical and methodological approaches to planning is carried out and the author's vision of the possibilities of their use in forest governance is presents.

Keywords: planning, strategic planning, forest policy, stakeholders, planning methods.

УДК 332.363

Здобувач Г.М. Шпак¹ –

НУ водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЧНИМ ЗЕМЛЕРОБСТВОМ В УКРАЇНІ

Розроблено організаційно-економічний механізм управління органічним землеробством. До складу механізму входять внутрішня і зовнішня забезпечувальні підсистеми, функціональний блок та блок контролю. Розглянуто можливі економічні, екологічні та соціальні ефекти від розвитку органічного землеробства.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, органічне землеробство.

Протягом останніх 10 років в Україні популяризується і стрімко поширюється органічне землекористування. Стимулом для цього насамперед є зростання попиту на органічні продукти в країнах ЄС та світі. При цьому нашу державу розглядають як потенційний постачальник якісної і відносно не дорогої органічної продукції. Водночас, коли велика кількість сільськогосподарських виробництв України є збитковими, а значна частина сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, що виробляються, не відповідають світовим стандартам якості та безпеки, то це зменшує експортний потенціал країни. Перехід до органічного виробництва для українських аграріїв відкриває новий, високорентабельний і постійно зростаючий ринок збуту сільськогосподарської продукції.

Окремі фермери усвідомили той факт, що сучасні тенденції господарювання на землі мають руйнівний вплив на навколишнє природне середовище, здоров'я населення, що ставить під загрозу майбутнє наступних поколінь. Органічне землекористування є альтернативним, екологічним та іннова-

¹ Наук. керівник: доц. П.М. Скрипчук, канд. техн. наук

ційним шляхом розвитку агропромислового комплексу держави, що забезпечить розвиток сільських територій та економічне зростання регіонів.

Питання органічного землеробства досліджували у своїх працях такі науковці, як: Д.С. Добряк, М. Капштик, О.І. Корніцька, П.М. Скрипчук, Ю.О. Тараріко, В.В. Пиндус, В.В. Стецишин, Іржі Урбан та ін. Але в працях зазначених вчених не приділено уваги розробленню та впровадженню організаційно-економічного механізму управління органічним землеробством в Україні.

Основною метою розробки такого механізму є: забезпечення сприятливих організаційних і економічних умов для здійснення та поширення органічного землеробства в Україні.

В економічній літературі наведено кілька трактувань "механізму". Так, в економічній енциклопедії "механізм" – це сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, здійснення певних дій задля досягнення мети [1]. Крім того, виділяють такі різновиди механізмів, як: економічний, організаційний, організаційно-економічний, фінансовий, ринковий тощо.

Мельник Л.Г. визначає механізм управління як складову (найбільш активну частину) системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності об'єкта, яким управляють [2, с. 366]. На думку Г.М. Шевченко, організаційно-економічний механізм включає взаємозв'язки між об'єктами та суб'єктами економічних відносин, та управлінський вплив як забезпечення нормального функціонування певної системи.

Більш детально питання формування та функціонування організаційно-економічного механізму управління розглядає С.М. Ілляшенко [3, с. 35]. Згідно з його теорією: організаційно-економічний механізм характеризується складністю структури, наявністю численних елементів зі складними взаємозв'язками, динамічністю і стохастичністю поведінки загалом і окремих його елементів тощо.

Механізм господарювання як система організаційно-економічних форм включає такі структурно-функціональні підсистеми: планування (прогнозування, довгострокове, середньострокове і поточне планування, директивне й індикативне планування тощо), стимулювання (стимули економічної діяльності, прискорення науково-технічного прогресу, кредитно-фінансова система), організацію (форми організації й управління виробництвом з відповідною регламентацією прав та обов'язків економічних суб'єктів), регулювання. Кожна з цих форм, своєю чергою, виступає у безлічі інших форм, що виконують свої функції у власних взаємозв'язках, створюючи відповідні підсистеми механізму господарювання.

У структурі організаційно-економічного механізму варто виділяти три системи: систему забезпечення, функціональну систему, цільову систему.

Система забезпечення організаційно-економічного механізму складається з підсистем правового, ресурсного, нормативно-методичного, наукового, технічного, інформаційного забезпечення управління землеробством. До основних функціональних підсистем організаційно-економічного механізму відносять: планування, організації, стимулювання, контролю та регулювання. Цільова система організаційно-економічного механізму мітить у собі

цілі й основні результати діяльності господарств (галузі), а також критерії вибору й оцінки досягнення певних цілей і результатів діяльності господарств.

Формування структури організаційно-економічного механізму управління органічним землеробством ми здійснили на основі аналізу функціонально-цільової структури механізму екологізації природокористування у різних сферах господарювання: організаційний механізм комплексного природокористування на регіональному рівні [4], механізм екологічно орієнтованого управління лісгосподаруванням [5], механізм формування та використання природно-рекреаційного потенціалу території [6], економічні механізми забезпечення екологічної спрямованості розвитку суб'єктів господарювання [7], організаційно-економічний механізм ефективного використання земельних ресурсів [8], організаційно-економічний механізм управління сталим способом життєдіяльності [9].

Враховуючи результати досліджень, ми запропонували функціонально-цільову структуру організаційно-економічного механізму управління органічним землеробством (рис.).

Вагомими складовими механізму є підсистеми внутрішнього та зовнішнього забезпечення. Зовнішнє забезпечення формується поза межами сільськогосподарського (фермерського) господарства і включає нормативно-правовий, інституційний та науково-інформаційний блоки, які тісно пов'язані між собою. Нормативно-правове забезпечення функціонування органічного землеробства насамперед передбачає ухвалення Закону України "Про органічне виробництво". Вадами запропонованого проекту закону є: не запроваджує комплексного законодавчого регулювання підприємницької діяльності у сфері органічного виробництва; відсутні критерії та нормативи показників придатності угідь; чітко не визначається відповідальність та компетенції різних органів влади та контролю щодо сертифікації органічного виробництва.

Відсутність закону заважає об'єктивно аналізувати розміри ринку, площі сертифікованих земель, кількість виробників, яку частку серед усіх продуктів харчування становить саме органічна продукція тощо, а отже – проводити стратегічне планування у галузі. Обов'язковою умовою ведення органічного землеробства є проведення екологічної сертифікації сільськогосподарських земель на базі даних екологічного аудиту. Тому наступним логічним і обов'язком кроком є ухвалення Закону України "Про екологічну сертифікацію сільськогосподарських земель" і розроблення відповідних стандартів та гармонізація їх з міжнародними. Сьогодні вітчизняні виробники сертифікують свою продукцію за стандартами органічного виробництва європейських країн, США, Японії та ін., і орієнтують своє виробництво переважно на експорт.

Залишаючись на сьогодні поза законом, виробникам органічної продукції, які сумлінно працюють і проходять сертифікацію, дуже складно конкурувати з підприємцями, які використовують хімічні засоби захисту. Адже через брак закону будь-хто сьогодні може написати на етикетці свого товару "органічний" – незалежно від того, як насправді вирощувалася продукція. І хоча 18 травня 2011 р. КМУ прийняв Постанову № 529 "Про затвердження Технічного регламенту щодо застосування екологічного маркування", через недопрацьованість та відсутність критеріїв за відповідність яким наносилось би екологічне маркування, на практиці ці положення не реалізуються.

онування. Провідна роль у роботі механізму управління органічним землеробством відведена функціональному блоку. Основними традиційними функціями управління органічним землеробством в країні є планування, організація і стимулювання.

Планування є початковим етапом в управлінні та передбачає формування програм, стратегій, планів. Наступним кроком є безпосередньо організація органічного землеробства, яка відбувається в кілька етапів: подача заяви до сертифікаційної компанії, проведення інспекції документів, екологічна сертифікація земель, перехідний період, вирощування органічної сировини. Окремо в організації органічного землеробства можна виділити блок агрологістики – ланка між виробником і споживачем, яка на цьому етапі розвитку практично відсутня.

Запропоновані інструменти стимулювання розвитку органічного землеробства можуть бути реалізовані за умови прийняття та виконання державної програми розвитку органічного землеробства і фінансової підтримки з боку держави. Всі інструменти автор поділив на дві частини: маркетингові та фінансово-кредитні. Маркетингові інструменти спрямовані передусім на створення і розвиток внутрішнього ринку органічної продукції. Розглянемо деякі з них детальніше.

Так проблемність збуту готової продукції в Україні значно гальмує поширення органічного землеробства. Тому утворення кластерів між фермерами-виробниками і заводами-переробниками, по-перше: звільнить фермерів від непритаманних їм функцій торгових агентів і реалізаторів; по-друге: забезпечить завантаження виробничих потужностей і задоволення повною мірою існуючого попиту на органічну продукцію. Держава, відстоюючи інтереси суспільства, може викуповувати у фермерів державним коштом органічну сировину, гарантуючи при цьому мінімальний рівень прибутковості для виробника. Такий механізм, наприклад, діє у Польщі. Викуплена сировина спрямовується у дитячі садки, лікарні, санаторії та на виготовлення дитячого харчування.

Фінансово-кредитні інструменти стимулювання спрямовані на матеріальну підтримку держави фермерів-органіків. Маємо на увазі компенсацію витрат на проведення екосертифікації та заходів для стабілізації агроекоекологічного стану ґрунтів, податкові канікули під час перехідного періоду, наданні – пільгове оподаткування, надання субсидій, грантів, пільгового кредитування, надання дотацій та ін.

В ЄС широко діє програма виплати дотацій на кожен гектар сільськогосподарських угідь. Сума дотацій розраховується залежно від зменшення доходів господарства. Наприклад, у Чеській Республіці на період 2007-2013 рр. на 1 га ріллі сума дотації становить 155 євро, овочі та лікарські рослини – 564 євро, інтенсивні фруктові сади (200 дерев, 800 кущів) – 849 євро, решта садів (не менше ніж 500 дерев) – 510 євро. Субсидії виплачуються згідно з програмою розвитку сільських територій протягом перехідного періоду, Відносини оформляють у вигляді підписання договору на 5 років.

Опосередкована допомога – це фінансування із державного бюджету заходів, які належать до так званої "зеленої скриньки", що не суперечить ви-

могам СОТ: навчання фахівців за державним замовленням; фінансування наукових досліджень; створення інфраструктури у селах, де розвивається органічне виробництво; фінансування державних дорадчих служб. Як показує світова практика, фінансування дорадчих служб державою виявляється ефективним у тому випадку, якщо сільські товаровиробники бачать, що мета державної аграрної політики, сприяння в реалізації якої робить служба, відповідає їх інтересам.

Завершальним етапом управління є контролювання, після якого відбувається зворотний зв'язок з метою усунення недоліків, відхилень, збоїв у запропонованому механізмі. Стимулювання і формування складових організаційного механізму відбувається в Україні завдяки прийняттю нових програм розвитку фермерства та кооперації на селі (програма "Рідне село").

Оцінити ефективність органічного землеробства можна за результативним блоком, який показує економічний, екологічний та соціальний ефекти. Зокрема, забезпечення сталого та екологічно збалансованого використання земельних ресурсів, екологізація аграрного землекористування та забезпечення продовольчої безпеки країни, сприяння та підтримка підприємницької ініціативи серед фермерів.

Пропонуємо оцінювати соціо-еколого-економічний ефект за методикою, яка враховує додатковий прибуток сільгоспвиробників органічної продукції, зменшення витрат на охорону здоров'я завдяки зменшенню захворюваності населення за умови споживання органічної продукції, зростання нормативної та ринкової вартості сільськогосподарських земель за рахунок покращення їх агроекоекологічного стану.

Література

1. Економічна енциклопедія. – У 3-ох т. / ред. кол. С.В. Мочерний та ін. – К. : ВЦ "Академія", 2001. – Т. 2. – 848 с.
2. Економіка підприємства : учебн. посіб. / под общ. ред. Л.Г. Мельника. – Суми : Изд-во "Университетская книга", 2002. – 632 с.
3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посібн. / С.М. Ілляшенко. – Суми : Вид-во "Університетська книга", 2003. – 278 с.
4. Балджи, М.Д. Організаційно-економічні засади комплексного природокористування на регіональному рівні : монографія / М.Д. Балджи. – Одеса : Вид-во "Атлант", 2010. – 500 с.
5. Ярова І.Є. Організаційно-економічні засади екологічно орієнтованого управління лісогосподаруванням : дис. ... канд. екон. наук / І.Є. Ярова / Сумський державний університет. – Суми, 2011. – 261 с.
6. Шевченко Г.М. Організаційно-економічний механізм формування та використання природно-рекреаційного потенціалу території : дис. ... канд. екон. наук / Г.М. Шевченко / Сумський державний університет. – Суми, 2008. – 216 с.
7. Попова О.Ю. Економічні механізми забезпечення екологічної спрямованості розвитку суб'єктів господарювання : монографія / О.Ю. Попова. – Донецьк : Вид-во ДВНЗ "ДонНТУ", 2010. – 430 с.
8. Гордієнко В.П. Еколого-економічна ефективність використання земель сільськогосподарського призначення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 – "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища" / Сумський державний університет. – Суми, 2010. – 20 с.
9. Ковальов Б.Л. Еколого-економічний інструментарій формування умов сталого способу життєдіяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 – "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища" / Б.Л. Ковальов / Сумський державний університет. – Суми, 2011. – 21 с.

Шпак Г.Н. Организационно-экономический механизм управления органического земледелия в Украине

Разработан организационно-экономический механизм управления органическим земледелием. В состав механизма входят внутренняя и внешняя обеспечивающие подсистемы, функциональный блок и блок контроля. Рассмотрены возможные экономические, экологические и социальные эффекты от развития органического земледелия.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, органическое земледелие.

Shpak G.M. Organizational and economic mechanism of management of organic farming in Ukraine

The organizational-economic mechanism of organic farming. The composition mechanism includes providing internal and external subsystem, functional unit and unit control. The possible economic, environmental and social effects of organic farming.

Keywords: organizational and economic mechanism, organic agriculture.

УДК 630

Аспір. М.М. Запоточний¹ – Прикарпатський НУ ім. Василя Стефаника

ВПЛИВ РЕКРЕАЦІЙНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ВОДОПРОНИКЛИВІСТЬ ЛІСОВИХ ҐРУНТІВ

Наведено дані про вплив антропогенного навантаження на водопроникливість ґрунтів у різних видах угідь, як вона змінюється внаслідок трансформації лісових угідь та під впливом лісоексплуатації. Досліджено водопроникливість ґрунту на різних категоріях рекреаційного навантаження і наведено порівняння.

Ключові слова: антропогенні навантаження, витоптування ґрунту, водопроникливість ґрунту, гідрологічні наслідки.

Загальновідомо, що лісовий покрив має здатність переводити поверхневий стік води у ґрунтовий, внаслідок чого формується його стокорегульовальні й ґрунтозахисні властивості. У цьому процесі головна роль належить водопроникливості ґрунту, особливо поверхневому всмоктуванню ним вологи, яке характеризує безпосереднє поглинання вологи дощів і талих снігових вод.

Широкомасштабні дослідження, які провів В.С. Олійник (1986, 2001, 2011 рр.) у лісах Карпат, показали, що водопроникливість ґрунту залежить від його типу, виду угідь та лісівничо-таксаційних показників насаджень [1-3]. На лісопокритих ділянках швидкість всмоктування вологи ґрунту здебільшого досить висока – 5-30 мм·хв⁻¹. Її показник у десятки й сотні разів більший, ніж на сінокісних і пасовищних угіддях, де становить лише 0,5-0,9, а інколи навіть 0,03 мм·хв⁻¹. Оскільки у Карпатах інтенсивність випадання дощів лише зрідка перевищує 1,1 мм·хв⁻¹ [4], умови для виникнення поверхневого стоку води у лісі несприятливі. Надлишок вологи тут переводиться у ґрунтовий стік. Але на нелісових землях, через малу водопроникливість ґрунту, спостерігають зворотнє явище – інтенсивний поверхневий стік води і невеликий ґрунтовий.

¹ Наук. керівник: проф. І.Ф. Калущкий, д-р с.-г. наук

Антропогенні навантаження зазвичай знижують водопроникливість ґрунтів. Дослідження Р.Г. Киселевського-Бабініна [5], В.М. Д'якова [6], В.С. Олійника [1, 2] свідчать, що водопроникливість ґрунтів різко змінюється внаслідок цього трансформації лісових угідь у польові та під впливом лісоексплуатації. У кількісному відношенні такі погіршення залежать від ступеня дегресії ґрунтів і можуть змінюватися від 10-20 % до декількох десятків, а іноді й сотень разів, наприклад на магістральних тракторних волоках лісосік. Що ж стосується рекреаційних навантажень, то їх вплив на захисні властивості лісів регіону в літературі майже не висвітлено.

З метою з'ясування цього питання ми вивчали водопроникливість ґрунту методом трубок із змінним напором води за Качинським [7] (рис. 1).

Рис. 1. Проведення дослідження водопроникливості ґрунту методом трубок у місцях інтенсивного рекреаційного навантаження

Рис. 2. Гідрологічна пам'ятка природи "Манявський водоспад"

Як об'єкти були ділянки різного туристичного використання і незацеплений ним деревостан біля гідрологічної пам'ятки природи "Манявський водоспад" у кв.16, л.д. 8 Манявського лісництва ДП "Солотвинське лісове господарство" (рис. 2). Водоспад на річці Манявка (притока Бистриці-Солотвинської), висотою 18 м в ущелеподібній долині, досить мальовничий і має значну туристичну популярність, внаслідок чого – прилегла до нього лісова територія зазнає значних навантажень: численні стежки, місця привалів, розміщення таборів тощо.

Основні характеристики ділянки дослідів такі: висота н.р.м. 875 м, крутизна схилу 15 %, тип лісу – волога буково-ялинова суяличина, склад деревостану 8Ял2Яц+Бк, вік 60-80 років. У табл. наведено результати дослідів із вивчення водопроникливості ґрунтів за різних категорій рекреаційного навантаження.

Отримані дані свідчать, що між витоптуванням ґрунту і його водопроникливістю існує зворотна кореляційна залежність. Під впливом витоптуван-